

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

01135, м. Київ, проспект Перемоги, 10, тел. (044) 486-24-42, факс (044) 236-10-49,
ministry@mon.gov.ua

від 04.10.07 № _1/9-583_____

Міністерство освіти і науки
Автономної Республіки Крим,
управління освіти і науки
обласних, Київської та
Севастопольської міських
державних адміністрацій

Міністерство освіти і науки України надсилає для практичного використання інструктивно-методичний лист "Про систему роботи з дітьми, які не відвідують дошкільні навчальні заклади".

Просимо довести його зміст до відомих керівників та педагогічних кадрів дошкільних навчальних закладів.

Заступник Міністра

В.В.Тесленко

Омельяненко Н.В.

288-04-26

Долинна О.П.

425-01-89

**Інструктивно-методичний лист
"Про систему роботи з дітьми,
які не відвідують дошкільні навчальні заклади".**

Закони України "Про освіту", "Про дошкільну освіту" передбачають безперервність і наступність у єдиній системі освіти між усіма ланками, визнають пріоритетну роль дошкільної освіти, як обов'язкової первинної її складової та необхідності створення належних умов для її здобуття.

Відповідно до ст. 9 Закону України "Про дошкільну освіту" громадяни України незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак мають рівні права на здобуття дошкільної освіти у дошкільних навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів і форм власності, а також у сім'ї.

Незважаючи на те, що за останні роки спостерігається позитивна тенденція щодо збільшення кількості дітей, охоплених дошкільною освітою, значна частина дітей не

відвідує дошкільні навчальні заклади, у яких максимально забезпечується системний підхід до реалізації завдань дошкільної освіти, здійснюється планомірна, нефорсована підготовка дітей до школи впродовж усього дошкільного дитинства з урахуванням вікових, індивідуальних можливостей та новоутворень кожного вікового етапу.

Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські (районні) державні адміністрації та підпорядковані їм органи управління, у сфері управління яких перебувають дошкільні навчальні заклади, органи місцевого самоврядування в системі дошкільної освіти в межах їх компетенції створюють умови для одержання громадянами дошкільної освіти. (ст. 19 Закону України "Про дошкільну освіту").

Сучасний дошкільник живе у середовищі, яке постійно змінюється, ускладнюється, розвивається, і адаптуватися дитині до нього мають допомогти дорослі, зокрема, педагогічні працівники. Необхідно створити кожній дитині рівні можливості для здобуття дошкільної освіти.

Тим часом, не всі батьки спроможні оволодіти спеціальними знаннями, навичками, вміннями щоб правильно здійснювати навчально-виховний процес в умовах сім'ї та послідовно розвивати своє педагогічне мислення.

Тож актуальними завданнями сьогодення є:

- охоплення дошкільною освітою дітей, які не відвідують дошкільні навчальні заклади;
- сприяння особистісному зростанню кожної дитини, розвитку її компетентності;
- залучення до активної співпраці у вихованні та навчанні дітей практично всіх сімей на різних етапах їхнього становлення, розвитку та функціонування, з різними типами родинного середовища, різними виховними можливостями;
- сприяння духовному зростанню батьків, формуванню в них позитивного ставлення до себе та інших, накопиченню досвіду гуманних взаємин.

Для виконання цих завдань органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування повинні:

- проводити облік дітей дошкільного віку та створювати банки даних із зазначенням місця здобуття ними дошкільної освіти (лист Міністерства освіти і науки України від 07.05.2007 р. № 1/9-263 "Про організацію обліку дітей дошкільного віку");
- розробити заходи (робочі плани) щодо охоплення дітей дошкільною освітою відповідно до соціально-педагогічних потреб сімей та заходи, які передбачають активне залучення сімей до навчально-виховного процесу, проведення з ними просвітницької роботи;
- визначити конкретних виконавців заходів, узгодити їхні дії та терміни виконання;
- забезпечити постійний контроль за виконанням завдань.

На першому етапі роботи необхідно познайомитися з сім'ями дітей, які не відвідують дошкільні навчальні заклади; з'ясувати, чому малята виховуються вдома; поінформувати батьків про можливі форми здобуття їхніми дітьми дошкільної освіти; організувати зустрічі батьків з фахівцями (лікарем, практичним психологом, вихователями дитячих садків, учителями шкіл, дільничним міліціонером, пожежником та ін.), які мають переконати батьків у важливості здобуття дитиною дошкільної освіти.

До такої роботи залучаються практично всі соціальні структури: органи місцевої виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, дошкільні, загальноосвітні, позашкільні та інші навчальні заклади, наукові установи, дитячі центри, органи соціальної опіки, центри і служби сім'ї тощо.

Форми залучення дітей, які не відвідують дошкільні навчальні заклади, до дошкільної

освіти можуть бути різними: (організація короткотривалих, прогулянкових, консультативних груп, груп вихідного дня, груп з підготовки дітей до навчання у школі, гуртків, центрів, тощо), які розміщуються на базі приміщень загальноосвітніх навчальних, позашкільних закладів, клубів, сільських рад тощо, які відповідають санітарно-гігієнічним вимогам.

Для батьків, які вирішили виховувати дитину самостійно, бажано організувати консультпункти, центри роботи з батьками, де б вони могли отримати кваліфіковану консультацію педагогів та інших спеціалістів з питань виховання та навчання дітей удома тощо.

Як правило, всі осередки для дітей працюють короткотривало (до 4 годин) з урахуванням періодів найвищої дитячої працездатності: з 9.00(10.00) до 12.00(13.00) чи з 15.00(16.00) до 17.00(18.00) упродовж усього року чи сезонно (не менше трьох місяців) щодня або 2-3 рази на тиждень.

Групи комплектуються за одновіковим чи різновіковим принципом. Комплектують групи керівники закладів, на базі яких працюватимуть ці осередки, або органи управління освітою.

Кількість дітей у групах визначає засновник (власник) залежно від демографічної ситуації.

До проведення навчально-виховного процесу з дітьми залучаються педагоги, які працюють у навчальних закладах. Бажано, щоб вони мали відповідну фахову освіту або пройшли курси підвищення кваліфікації з дошкільної освіти.

Якщо такі групи організуються на базі загальноосвітніх навчальних закладів, з метою підготовки дітей до школи, доцільно забезпечити подальшу роботу з дітьми в початкових класах того педагога, який працював з ними упродовж підготовчого періоду.

Штатні розписи закладів, які мають такі групи, встановлюються і затверджуються місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Робочий час педагогів та обслуговуючого персоналу вираховується відповідно до тижневого навантаження та тривалості перебування дітей у цих групах з урахуванням Типових штатних нормативів дошкільних навчальних закладів.

Безпосереднє керівництво та контроль за роботою груп, гуртків, центрів тощо, в яких діти здобувають дошкільну освіту, здійснюють керівники навчальних закладів, на базі яких розташовані ці осередки, спеціалісти й методисти відповідних органів управління освітою.

Навчально-виховна робота з дітьми, які не відвідують дошкільні навчальні заклади, проводиться з урахуванням гуманістичного, особистісно орієнтованого, інтегрованого, діяльнісного, системного, культурологічного та інших сучасних підходів.

Вона здійснюється за принципами науковості, актуальності, свободи вибору і достатності змісту, цілісності та логічності, систематичності, повторності та концентричності, перспективності і наступності, реальності заходів, природовідповідності, урахування регіональних та місцевих умов. Провідна ідея збагачення дитячого розвитку - турбота про повноцінне проживання дитиною сьогодення тощо.

Робота будується з урахуванням вікових особливостей розвитку дітей відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти й змісту чинних програм розвитку, навчання і виховання. Додатково можна користуватися авторськими програмами, затвердженими відповідно до вимог чинного законодавства. Доцільно спиратися на

нормативно-правові документи, що регламентують діяльність дошкільної освіти (зокрема, інструктивно-методичні листи Міністерства освіти і науки України: „Про організацію обліку дітей дошкільного віку” від 07.05.2007 р. № 1/9-263, "Про організацію короткотривалого перебування дітей у дошкільних навчальних закладах" від 17.08.2005 р. № 6121/9-431, "Про організацію та зміст навчально-виховного процесу в дошкільних навчальних закладах" від 06.06.2005 р. № 1/9-306, "Про планування освітнього процесу в дошкільних навчальних закладах" від 01.10.2002 р. № 1/9-434).

Система роботи з дітьми раннього і дошкільного віку, які не відвідують дошкільні навчальні заклади, орієнтується на реалізацію кінцевої мети дошкільної освіти – виховання життєздатної, самостійної, природної у своїй поведінці, життєво компетентної особистості, формування у дитини самосвідомості, виховання ціннісного ставлення особистості до самої себе тощо. З дітьми старшого дошкільного віку ця робота також спрямовується на формування шкільної зрілості (розумової, соціальної, емоційної), психологічної та фізичної готовності малюка до навчання в школі.

Основні умови забезпечення повноцінного виконання завдань розвитку, навчання і виховання дітей упродовж дошкільного періоду:

- вироблення і дотримання чіткого режиму дня;
- створення розвивального середовища;
- організація освітньої роботи;
- взаємодія дітей і дорослих: "педагоги - дитина - батьки".

Режим дня розробляється педагогами відповідно до віку дітей і специфіки обраної форми здобуття дошкільної освіти. Режим перебування дітей у закладах та установах узгоджується з батьками і може коригуватися з урахуванням потреб родин, кількісного та якісного складу груп дітей тощо.

Якщо дитина виховується вдома, за основу береться орієнтовний режим дня для певної вікової групи дошкільного закладу. Режим дня укладається так, щоб не порушувати ритмічного чергування періодів активної діяльності та відпочинку дітей.

Створюючи середовище (природне, предметно-ігрове, соціальне), необхідно забезпечити його розвивально-навчально-виховну спрямованість. Озеленені ділянки, куточки природи, ігрові центри і навчальне обладнання в приміщеннях груп, класів, оснащення фізкультурних залів, спортивних майданчиків, житлових помешкань тощо мають відповідати санітарно-гігієнічним, педагогічним, естетичним вимогам, спонукати до проявів творчості, активності в пізнанні довкілля, спілкуванні, рухах, сприяти повноцінному розгортанню основних видів дитячої діяльності й використанню їхніх потенційних можливостей для своєчасного, збалансованого розвитку малюків.

Увага педагогів і батьків акцентується також на оснащенні середовища іграшками, ігровими посібниками, що є для дошкільника найпершими носіями інформації про навколишній світ, а також матеріалами для самостійної діяльності - образотворчої, ігрової, навчальної, рухової тощо. Важливо максимально використати предметне середовище, в тому числі дидактичне, методичне забезпечення навчального закладу для успішного засвоєння дітьми необхідного обсягу знань, умінь та навичок, досягнення ними достатнього рівня розвиненості, вихованості, навченості.

Невід’ємною складовою розвивального середовища має бути насиченість контактами з людьми різного віку, статі, соціальних ролей і не лише з рідними та близькими, а й у чужому оточенні - з незнайомими дітьми і дорослими.

Навчально-виховна робота спрямовується на всебічний та збалансований розвиток

дітей, що здобувають дошкільну освіту поза дошкільним навчальним закладом. Акцент у ній зміщено з дидактичного на розвивально-виховний аспект, отже, навчання не є самоціллю, а виступає для дітей засобом оволодіння наукою та мистецтвом повноцінного життя, розгортання особистісного буття в єдності з іншими.

Визначений на основі чинних програм зміст навчально-виховної роботи з дітьми, які не відвідують дошкільні навчальні заклади, реалізується в різних організаційних формах роботи. Основними серед них є: спеціально відведений для навчальної діяльності час - заняття (ігри-заняття), поза організованою навчальною діяльністю - спостереження, бесіди, індивідуальна робота з різних змістових напрямків, програмних розділів чи ліній розвитку, рухливі, дидактичні, в тому числі настільно-друковані й словесні ігри, чергування і трудові доручення, спілкування з батьками, ранкова гімнастика тощо (в ранкові години); спостереження, досліді, цільові прогулянки, прогулянки-походи за межі закладу, помешкання, заняття фізичними вправами, праця в природі й господарсько-побутова, різні види дидактичних, творчих, рухливих ігор, в тому числі вправи та ігри з елементами спорту, індивідуальна робота з дітьми та інші (на прогулянках) тощо.

При визначенні змісту цих форм роботи за основу беруться програмні вимоги для певної вікової групи чи вікового етапу. Враховуючи можливу короткотривалість перебування дітей в осередках (неповний день, кілька разів на тиждень, останні 1-2 роки перед школою тощо) при традиційному розпорядку навчальної та інших видів діяльності доцільно поєднувати програмовий зміст для даної і попередніх вікових груп, вибираючи з нього ключові, опірні завдання, теми, опанування яких сприятиме створенню належної бази для успішної подальшої соціалізації та шкільного навчання.

Провідною формою організації освітньої роботи для більшості альтернативних форм здобуття дошкільної освіти залишаються заняття. Слід уникати дублювання шкільних занять (уроків) за формами проведення, змістом завдань, методами та прийомами навчання, способами організації дітей, не підпорядковувати їх тільки логіці майбутніх навчальних шкільних дисциплін.

Заняття традиційно розподіляються за розділами, проте такий поділ є умовним з огляду на можливу інтеграцію в їхньому змісті різних розділів програми, сфер життєдіяльності, змістових ліній, ліній розвитку тощо. Наприклад: розвиток мовлення - ознайомлення з навколишнім - фізична культура; ознайомлення з природою - художня література - конструювання тощо.

Залежно від поставленої мети, етапів навчання, рівня підготовленості дітей, крім інтегрованих, використовуються й інші типи занять: домінантні, комплексні, контрольні (в кінці певного навчального циклу). Вони можуть бути підпорядковані єдиній темі (тематичні), структуровані за розвитком певного сюжету (сюжетні), вибудовані на основі лише ігор та ігрових вправ (ігрові) тощо.

У навчальній діяльності дошкільників домінують дидактичні, розвивальні ігри й вправи (логіко-математичного, мовленнєвого, природознавчого, валеологічного, художньо-естетичного, рухового спрямування тощо), практична продуктивна й елементарна творча художня діяльність. Тобто, гра посідає чільне місце у режимі дня, як ефективна організаційна форма, провідний метод та засіб розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку.

Найтипівіші моделі організації роботи з дітьми, неохопленими дошкільною освітою, передбачають у середньому по 2 (молодший дошкільний вік) чи 3 (старший дошкільний

вік) заняття на день при 3-5-денному робочому графіку на тиждень. Тривалість кожного заняття для 3-річних дітей – 15-20 хвилин, для 4-річних – 20-25 хвилин, для 5-річних – 25-30 хвилин. Така тривалість занять має забезпечуватися в умовах різновікових груп. Залежно від віку дітей, обраних програм розвитку, навчання і виховання до загальної сітки занять включаються заняття з ознайомлення з навколишнім та природою, розвитку мовлення і з художньої літератури, формування математичних уявлень і логічного мислення, підготовки до навчання грамоти, образотворчої діяльності та художньої праці, фізичної культури, музики. До розкладу занять можуть також вводитися заняття з іноземної мови, хореографії, плавання, з комп'ютером тощо.

Заняття можуть проводитися фронтально чи підгрупами (наприклад: для роботи з підгрупами кількох педагогів-фахівців з різних змістових напрямів одночасно; для організації навчальної діяльності у різновіковій групі по вікових підгрупах; для виконання певних завдань підгрупами або парами в ході спільного заняття). Для дітей, які виховуються в сім'ї, заняття проводяться індивідуально.

Розміщення дітей під час занять має бути зручним для них самих і вихователя (вчителя) та періодично варіюватися (за столами і партами як у класі, за окремо розставленими чи зсунутими по 2 столами, сидячи або утворюючи коло, півколо тощо). Це сприятиме запобіганню фізичної та психічної втоми, уникненню статичних навантажень, динамічній зміні видів діяльності, завдань.

У процесі занять з дітьми увага приділяється поступовому формуванню у них базових навчальних умінь (слухати і чути мову педагога, розуміти звертання до них, вказівки, інструкції та діяти відповідно до них, аналізувати взіреть, відтворювати і змінювати його, контролювати хід і результати своєї діяльності, дотримуватися заданого ритму діяльності, організовувати своє робоче місце тощо). На початковому етапі навчання ці діти потребують особливої підтримки й заохочення для подолання труднощів на власних позитивних досягненнях без порівняння з іншими дітьми.

У перервах між заняттями (10-15 хв.) проводяться динамічні паузи (комплекси фізичних вправ, рухливі ігри), організовується трудова діяльність з підготовки матеріалів до наступного заняття, догляду за живими об'єктами, лагодження іграшок тощо. Домашні завдання для самостійного опанування дітьми обов'язкового змістового блоку не даються. Проте, при короткотривалому перебуванні дітей й періодичності відвідувань закладу 2-3 рази на тиждень педагоги можуть відбирати й пропонувати батькам певний зміст, прийоми роботи для використання в домашніх умовах, організовуючи при цьому планову консультативну методичну допомогу родинам.

З метою реалізації освітнього стандарту і забезпечення на цій основі рівного нефорсованого стартового розвитку дітей система роботи з дітьми, які не відвідують дошкільний заклад, на заняттях і в повсякденні скеровується на їхній фізичний, соціально-моральний, емоційно-ціннісний, пізнавальний, мовленнєвий, художньо-естетичний, креативний розвиток у різних сферах життєдіяльності.

Фізичний розвиток дошкільників спрямовується на збереження та зміцнення здоров'я, своєчасний розвиток та належне функціонування всіх органів і систем, підвищення працездатності й запобігання фізичній і психічній втомлюваності дитячого організму, залучення малюків до здорового способу життя. Воно передбачає формування міцних життєво важливих рухових, культурно-гігієнічних умінь і навичок, правильної постави, ігрових дій, розвиток фізичних якостей, навичок безпечної поведінки у довіллі, системи знань про власний організм та здоров'я, значення режиму

харчування, діяльності і відпочинку, фізичних вправ, загартування водою, повітрям і сонцем, гігієни та інших засобів.

Усі форми здобуття дошкільної освіти мають забезпечувати активний руховий режим для дітей у межах встановленої тривалості перебування через проведення відповідних дитячому віку режимних моментів, застосування різних форм роботи у достатній кількості й раціональному поєднанні. Дотримання цієї вимоги обов'язкове з огляду на необхідність забезпечити дитячу природну потребу в рухах та обсяги рухової активності дошкільників. Неприпустимою є практика ігнорування фізкультурних занять за загальним розкладом та підміна їх заняттями інтелектуального спрямування, додатковими освітніми послугами (іноземна мова, комп'ютерні ігри тощо), самостійною руховою діяльністю дітей (часто спонтанною, некерованою).

Під час проведення будь-яких форм роботи з фізичного виховання слід дотримуватися методичних вимог щодо їхньої структури, підбору, послідовності і дозування вправ, методів і прийомів проведення, способів організації дітей, запобігання дитячому травматизму відповідно до віку, рівня підготовленості, стану здоров'я і самопочуття дітей, місця проведення, місця в режимі дня, пори року, оснащеності педагогічного процесу.

Різноманітні аспекти фізичного розвитку і виховання (зокрема: формування основ безпеки життєдіяльності і валеологічного світогляду, статевої ідентифікації та диференціації) інтегруються з іншими лініями розвитку, відпрацьовуються на інших заняттях, у вільний час, у побуті.

Головне завдання пізнавального розвитку дітей - забезпечити формування систематизованих знань про природне довкілля, предметне середовище, соціум, себе самого, причинно-наслідкові зв'язки та залежності у світі, розвиток пізнавальних психічних процесів і логіко-математичний розвиток, оволодіння дітьми узагальненими способами розумової роботи, засобами побудови власної пізнавальної діяльності, виховання допитливості, оптимізацію пізнавальної активності малюка.

Пізнавальний розвиток здійснюється через формування загальної обізнаності дітей в усіх сферах дитячого буття на основі активної практичної діяльності.

Тому на спеціальних заняттях та у повсякденному житті значної ваги набувають такі методи: спостереження, екскурсії (прогулянки, мандрівки), читання художньої літератури, елементарне експериментування, створення проблемно-пошукових ситуацій, моделювання, самостійна робота з друкованими посібниками, знаками-символами, схемами, планами, дидактичні ігри, головоломки та ін. Керівництво пізнавальною діяльністю дітей здійснюється через вказівки та запитання, підтримку та заохочення дітей відповідати на заняттях як від себе особисто, так і від своєї підгрупи, пари.

Ознайомлення з навколишнім передбачає формування з подальшим розширенням, конкретизацією уявлень дітей про свої родини, рідне місто (село), традиції, звичаї, культуру, державні і народні символи, обереги рідного краю і України, про предметний світ найближчого і більш віддаленого оточення, професії дорослих, громадські заклади та з інших тем і розвиток на цій основі первинних ціннісних орієнтацій, прагнення до доцільної, шанобливої поведінки у довкіллі, виховання основ соціальної активності, громадянськості, духовної культури.

Ознайомлюючи дітей з природою важливо формувати у них узагальнені цілісні уявлення та систему знань про об'єкти і явища природи, причинні взаємозв'язки і взаємозалежності в ній, природне довкілля як цілісний організм. Особливий акцент

робиться на вихованні у дітей екологічної свідомості та культури, прищепленні навичок екологічно-доцільної поведінки.

Для реалізації зазначених завдань використовуються спостереження, праця в природі (в куточку, на ділянці), елементи пошуково-дослідної діяльності, ознайомлення з творами фольклору (народні прикмети, прислів'я, пісні), художньої літератури та образотворчого мистецтва, дидактичні ігри з реальними предметами та їх заміниками, картинками. Усі названі методи поєднуються з бесідами спрямованими на виховання в дітей позитивного, емоційного, свідомого ставлення до природи, естетичних почуттів, пов'язуються з їхнім життєвим досвідом.

Логіко-математичний аспект пізнавального розвитку дошкільників має на меті формування математичної компетентності дітей і реалізується на основі створення й утримання сталого інтересу до логіко-математичної діяльності. Він базується на вікових особливостях пізнавального розвитку дошкільників, передбачає поступове формування у них умінь мислити, обґрунтовувати і доводити правильність власних міркувань, розв'язувати нестандартні ситуації.

Багатовекторне спрямування логіко-математичного розвитку інтегрується з усією дитячою життєдіяльністю (при розгляданні та описі предметів, підготовці форм для ліплення й аплікації, в малюванні та конструюванні, настільних конструкторських іграх, іграх – головоломках, при виготовленні схем, простих планів, моделей чи макетів, у творчих іграх тощо).

Мовленнєвий розвиток передбачає розвиток мовлення дошкільників, ознайомлення їх з творами художньої літератури, підготовку до навчання грамоти.

Навчання рідної мови і розвиток мовлення особливо важливі для дітей, які не відвідують дошкільні заклади, оскільки вони часто не мають достатнього кола спілкування у соціумі і перебувають поза організованим педагогічним впливом. Воно передбачає формування у кожної дитини мовленнєвої компетентності (фонетичної, лексичної, діалогічної, комунікативної).

Спеціальні мовленнєві заняття фокусуються на інтегрованому розв'язанні завдань мовленнєвого розвитку, поєднані в єдиний комплекс роботи з різних його напрямків – не менше трьох на одному занятті. Наприклад: словник – граматики - зв'язне мовлення; звукова культура – граматики - зв'язне мовлення; звукова культура – словник - зв'язне мовлення. Послідовність цих складових у побудові заняття може змінюватися, залежно від поставлених завдань, структури заняття, запланованого мовного матеріалу.

Періодично плануються тематичні (домінантні) заняття, на яких увага зосереджується на розв'язанні домінуючого завдання мовленнєвого розвитку (словник, граматична будова, зв'язне мовлення тощо).

Обов'язковим є взаємозв'язок із заняттями з інших розділів (ліній розвитку), насамперед: ознайомлення з навколишнім і природою, художня література, які найбільш дотичні до розв'язання мовленнєвих завдань, адже служать чуттєвою (сенсорною) основою для збагачення й уточнення словника, інформативною основою для складання розповідей тощо. Однак вони не можуть підмінити спеціальні мовленнєві заняття.

Навчально-мовленнєва діяльність інтегрується з ігровою, руховою, пізнавальною, образотворчою, музичною, театралізованою діяльністю дітей упродовж усього їхнього перебування вдома, в групах, гуртках та центрах здобуття дошкільної освіти. Передбачається її розгортання в індивідуальній роботі з дітьми, під час спостережень, самостійної діяльності, в різноманітних життєвих ситуаціях спілкування з однолітками та

дорослими в парах, підгрупах чи в колективі, у штучно створюваних, імпровізованих, ігрових ситуаціях тощо. Для організації групового спілкування цінним є будь-який вільний час, коли обговорюються події минулого дня, поточні зміни в природі чи пам'ятні дати, стосунки між дітьми тощо.

Художня література як засіб формування художньо-мовленнєвої компетентності дошкільників потребує комплексного підходу. Художньо-мовленнєва діяльність дітей організується на засадах полікомпонентності й включає: сприймання на слух і розуміння дітьми змісту художніх творів; відтворення змісту і виконавчу діяльність (відповіді на запитання, переказ, бесіди за ілюстраціями, переказ за ролями, декламування тощо); елементи театралізацій (інсценування, вистави); творчо-імпровізаційну діяльність (драматизації, ігри за сюжетами творів, початки словесно-поетичної творчості).

На спеціальних заняттях проводяться бесіди за літературними творами: на відтворення змісту за запитаннями педагога (батьків); за запитаннями автора; морально-оцінювального спрямування; ознайомлення із засобами художньої виразності, жанру твору. Корисні й тематичні бесіди за кількома творами одного автора чи різних авторів на одну тему, бесіди (наприклад: „Мої улюблені книжки”). Вид бесіди обирається залежно від вікових особливостей сприймання і мислення дітей, їхнього життєвого і мовленнєвого досвіду, поставленої педагогічної мети тощо.

Активізувати емоційну сферу дітей, донести виховну цінність твору до їхньої свідомості, співвіднести його з життєвим досвідом малят допомагають такі прийоми, як уявний діалог дітей з літературним персонажем, складання листа героєві твору, драматизація, розігрування певних фрагментів твору після його прочитання та обговорення, створення словесних малюнків-портретів персонажів („яким ви його собі уявляєте?”), психологічний аналіз вчинків і висловлювань літературних героїв („Про які риси характеру героя це говорить?”).

Літературно-художні й народні твори, уривки з них включаються до системи роботи з ознайомлення із навколишнім світом та природою, повсякденних бесід на морально-етичні теми під час обговорення поведінки, вчинків дітей, розв'язання конфліктних ситуацій в іграх, праці, побуті, на заняттях тощо.

Щодо навчання елементів писемного мовлення, то форсувати цей процес у дошкільний період не варто, адже формування навичок власне читання і письма – завдання початкової школи. Відтак, заняття з грамоти у дошкільному віці мають пропедевтичний характер, проводяться у спрощеній ігровій формі й на наочній основі, що готує підґрунтя для опанування технікою читання й письма у 1-му класі. Завдання дошкільного віку - розвиток уміння слухати й чути, зокрема, фонетичного й фонематичного слуху, ознайомлення з основними одиницями мовлення – реченням, словом, складом, звуком (відповідно до змісту чинних програм розвитку, навчання і виховання дошкільників).

Враховуючи потреби і прагнення самих дітей, запити родин, організовується й навчання дошкільників читання в умовах різних форм здобуття дошкільної освіти, але на основі реалізації вище окреслених завдань. Для цього є реальні можливості при достатньо тривалому охопленні дітей системою роботи (упродовж не менше одного – півроку перед вступом до школи при 3-5-денному робочому тижні). За цей період діти здатні ознайомитися з усіма або найбільш уживаними літерами української мови, як знаками передачі звуків на письмі, засвоїти їхні звукові назви (не алфавітні, як у школі), оволодіти поскладовим злитим читанням двобуквених складів, трибуквених і двоскладових слів

найпростішої структури (мак, о-са, та-то). На цій базі більш здібні, охочі до читання діти навчаються читати складніші слова і короткі речення, тексти, як на заняттях, так і в повсякденні навчального закладу, за його межами, вдома.

Важливий аспект розвивальної роботи упродовж дошкільного періоду - підготовка руки дитини до письма, а не навчання письма, як це іноді роблять окремі педагоги.

Завдання дошкільної освіти - забезпечити належний рівень розвитку дрібної моторики, гнучкості й сили кистей рук дітей, координації рухів рук, рук і очей, окоміру, навчити орієнтуватися на площині аркуша, сторінці зошита, у клітинках й на рядках. Основу цієї роботи, починаючи з раннього віку, складає різноманітна діяльність дітей упродовж дня, пов'язана із роботою кистей рук: спеціальні фізичні вправи, застібання й розстібання гудзиків на одязі, шнурування взуття, вирізування, обривання й наклеювання в аплікації, малювання, конструювання з будівельних наборів, дитячих конструкторів, паперу, викладання мозаїки, робота з голкою, нанизування, плетіння тощо. Спеціальні графічні вправи на нелінійному папері, по лінійках, клітинках та косих лінійках пропонуються дітям фрагментарно (на розсуд педагога) під час занять з грамоти, математики, ознайомлення з довкіллям чи природою, у вільні години. Тут важливо подбати про послідовне ускладнення завдань та органічне вплетення їх у канву обраного заняття. Підручники, прописи чи зошити з письма для 1 класу початкової школи в роботі з дошкільниками не використовуються; правомірним є лише застосування посібників, розроблених з урахуванням вимог чинних програм дошкільної освіти.

Художньо-естетичний розвиток дошкільників передбачає належний рівень сформованості у них уяви, фантазії, сенсорних відчуттів, естетичного сприйняття, образного мислення. Він базується на формуванні вміння відчувати, бачити гарне в об'єктах довкілля, порівнювати й оцінювати їхні естетичні ознаки та вносити елементи прекрасного в життя. Невід'ємна його складова – ознайомлення з творами образотворчого і музичного мистецтва, залучення дітей до національної та світової культури.

Актуальним завданням є своєчасне виявлення в дітей з дошкільних років й подальший розвиток у них природних задатків і нахилів до музичної, образотворчої діяльності, виховання в усіх дітей основ художнього смаку, художньо-творчих здібностей.

Важливо навчати дітей основних прийомів реалізації власних задумів, створення художнього образу різноманітними засобами виразності, в тому числі з використанням особливостей матеріалів (графічні і кольорові олівці, гуашеві та акварельні фарби, вугілля, кольорова крейда, фломастери, папір, тканина, фольга, глина, пластилін, пластика, природні матеріали тощо) та різних технік роботи з ними.

Основною формою організації дитячої життєдіяльності для реалізації завдань художньо-естетичного розвитку є заняття з образотворчого мистецтва (малювання, ліплення, аплікація), з конструювання, художньої праці (виготовлення виробів з паперу, картону, природного та побутового матеріалу, тканини тощо) та музики.

При організації занять художньо-естетичного циклу необхідно:

- їхню тематику узгоджувати із сезоном, святами, змістом інших занять (з ознайомлення з навколишнім, природою, художньої літератури), повсякденням дітей;

- використовувати різні види образотворчої діяльності на одному занятті, а також поєднувати образотворче і музичне мистецтво;

- 1) - раціонально чергувати предметне, сюжетне, декоративне малювання, ліплення, аплікацію, а також виконувати роботи за зразком, з натури, за уявленням, по пам'яті, за

власним задумом, на задану тему, в тому числі за мотивами літературного твору;
2) - забезпечити тематичний зв'язок між образотворчими заняттями, що сприяє послідовності й наступності в оволодінні дітьми різними способами передачі форм, пропорцій, створення просторових і площинних композицій;

3) - поєднувати художню працю і образотворче мистецтво; а відтак заняття з художньої праці можна проводити як підсумкові – на застосування дітьми набутих навичок аплікації, конструювання, ліплення, малювання при створенні виробів з різних матеріалів, з використанням відповідного інструментарію (ножиці, стеки, голки, наперстки, тички, пензлики, лінійки тощо);

4) - забезпечити комплексну побудову музичних занять, що передбачає включення слухання музики, співу, музично-ритмічної діяльності, періодично – гри на дитячих музичних інструментах.

У процесі занять з образотворчої діяльності і художньої праці дітям надається можливість експериментувати з різними матеріалами і техніками, практично апробувати різні варіанти комбінування елементів, розміщення предметів у просторі і на площині, поетапно навчають створювати багатофігурні сюжетні й декоративні композиції. Слід практикувати створення колективних (панно, колажі, панорами, макети) та спільних з педагогом (батьками) робіт.

На музичних заняттях після слухання музики не лише у виконанні педагога, а й у записах, проводять доступні бесіди з дітьми про зміст, характер, форму музичного твору тощо, спонукаючи їх до висловлювання самостійних суджень. Під час співу звертають увагу не лише на розвиток вокальних даних, а й на акторські здібності (постава, вираз обличчя, відповідні рухи і жести). Для музично-ритмічних вправ добирають високохудожню музику з яскравими образами, різним настроєм, під яку можна відтворювати рухи різного характеру.

Заняття художньо-естетичного циклу проводяться фронтально – з усією групою дітей. Можливе виконання завдань підгрупами, парами чи індивідуально при колективній організації дітей.

В умовах родинного виховання, та якщо дозволяє режим перебування дітей у групах, гуртках і центрах здобуття дошкільної освіти, необхідно виділяти час для організації самостійної художньої діяльності дітей (образотворчої, музичної, художньо-мовленнєвої, театралізованої), створювати для цього необхідні умови та залучати вихованців за їхніми інтересами, здібностями.

Педагоги, що надають освітні послуги „домашнім” дітям, мають налагоджувати співпрацю з родинами своїх вихованців задля розширення дитячого художнього досвіду, кола естетичних вражень, орієнтувати батьків на спільне з дітьми відвідування музеїв, художніх виставок, театральних вистав, концертів тощо.

Один з найважливіших напрямків освітнього впливу на сучасних дітей – забезпечення їхнього соціально-морального та емоційно-ціннісного розвитку. З огляду на появу в дошкільників нових, відповідних віковому етапу форм спілкування з дорослими та однолітками, зростання потреби у товаристві ровесників, робота спрямовується на розвиток соціальних емоцій і мотивів поведінки, вміння орієнтуватись у новому соціальному середовищі, пристосовуватися до його вимог та опановувати нові соціальні ролі й стосунки. Тому педагог спочатку сам ініціює свої контакти з дітьми та між ними, а потім поступово навчаючи вихованців самостійно налагоджувати взаємодію з дорослими та іншими дітьми, спілкуватися з ними в різних ситуаціях з урахуванням відмінності чи

подібності за віком, статтю, інтересами тощо, допомагає кожному малюкові виявити власні чесноти, посісти гідне місце в дитячому колективі.

З метою накопичення дітьми позитивного досвіду співбуття у групі (сім'ї), створюється і підтримується комфортний психологічний клімат, використовуються всі слушні побутові, навчальні, ігрові ситуації для організації розмов і бесід, вправління дітей у соціальній поведінці, адекватній реакції на асоціальні вчинки та спірні питання, успіх та неуспіх діяльності.

Педагогічне керівництво дитячою життєдіяльністю спрямовується також на розширення уявлень дітей про моральні, естетичні, пізнавальні почуття, прищеплення елементарних навичок правильного вираження власних почуттів, а також розуміння та оцінювання емоцій, почуттів і пов'язаних з ними дій, висловлювань, міміки інших людей, а на цій основі – виховання емоційно-ціннісного ставлення до себе, інших людей, природи, продуктів людської праці, творів мистецтва.

Особливий акцент робиться на формуванні у дітей навичок довільної регуляції поведінки та пізнавальної активності, розгортанні їхнього особистісного буття, виявленні індивідуальності, розкутості поведінки.

Креативний розвиток дітей дошкільного віку має на меті формування здатності до творення нового в усіх видах їхньої діяльності. Враховуючи схильність малюків до дослідництва, експериментування, творчості, освітня робота з ними максимально спрямована на виявлення творчої ініціативи, надання дітям можливостей для самостійного вибору, пошуку та апробації різних варіантів і способів дій, відмови від заданого шаблону, зразка, стандарту. Під час виконання навчальних, ігрових, трудових завдань у самостійній художній діяльності підтримуються намагання дітей робити по-своєму, конструктивно, на рівні здорової міри ризику, виявляти допитливість, реалізовувати власні ідеї. При цьому створюються умови для вправління дітей у творчому спілкуванні: уміти сперечатися, доводити, заперечувати, переконувати, розмірковувати, пояснювати тощо.

Повноцінне здійснення завдань розвитку, навчання і виховання дошкільників значною мірою визначається налагодженням взаємодії дітей і дорослих: „педагоги – діти - батьки”. Педагогам і членам родин вихованців слід усвідомити, що і діти, і вони є повноправними учасниками педагогічного процесу, та взаємодіяти на засадах діалогу, довіри, партнерства з правом ініціативи, активної дії, самоконтролю. Позиція дитини потребує поваги, розумного захисту і підтримки з боку дорослих учасників взаємодії. Основою для ділового та особистісного спілкування дорослих з дітьми є різнопланова спільна діяльність, а взаємодія між ними будується на можливостях і бажаннях дітей. Поступово, з накопиченням досвіду спілкування, встановленням довірливих взаємин можна вимагати підпорядкування поведінки дитини, її дій певній системі вимог.

Вступаючи у взаємодію з педагогом, діти не відразу здатні слухати, розуміти, виконувати його вказівки, інструкції, вимоги. Тому педагог, як і батьки, вдається до особистої участі в дитячих справах, допомагає, заохочує під час занять, в іграх, побутових моментах, враховує особливості психологічного стану дітей в період звикання до нових умов, колективу, правил і норм, йде на певні поступки дітям. Таким чином, образ педагога пом'якшується, споріднюється з образом батьків, що полегшує налагодження контактів, усуває зайву сором'язливість і замкненість, знімає напругу і побоювання у дітей перед очікуваними труднощами. Водночас важливо зберегти позицію педагога і батьків як авторитетних, досвідчених старших товаришів, які навчають і виховують, до

порад яких слід дослухатися, вимоги яких мають виконуватися. Це готуватиме дітей до майбутніх стосунків із шкільними вчителями.

Важливо навчати батьків правильної взаємодії з дітьми. Педагогізація родин відбувається через консультативно-рекомендаційну (батьківські збори, усні і письмові консультації, бесіди, практикуми, тренінги тощо), лекційно-просвітницьку (батьківські лекторії, всеобучі, конференції, педагогічні читання) діяльність, залучення батьків до освітнього процесу ("Дні відкритих дверей", участь у підготовці й проведенні свят, розваг, окремих занять, в оснащенні педагогічного процесу та упорядкуванні приміщень, території разом з дітьми і педагогами).

Своєчасність та успішність розвитку дітей дошкільного віку залежить від усвідомлення батьками важливості правильного вибору доступних форм здобуття дошкільної освіти та небайдужості, активності, компетентності місцевих органів влади, на які покладається основна відповідальність за охоплення всіх дітей дошкільною освітою.